

ADATOK AZ 1640—1642-IKI IRODALMI PER TÖRTÉNETÉHEZ.

Közlő: Szilágyi Sándor.

A »M. Könyv-Szemle« 1881. évfolyamának 222—226 lapjain Reizner János közli Ferdinandnak 1642 aug. 5-én kelt rendeletét, melylyel a »Nova Transylvanica« czimű nyomtatvány elkobzását megparancsolja. Ugyanott a közlés végéhez ragasztott szerkesztői jegyzet bemutatja Várady Pálnak 1643. majus 17-én írt levelét, mely igazolja, hogy a fennebbi könyvre feleletül szolgáló »Tálio«-t viszont Rákóczy szedette be.

Reizner megemlíti, hogy magát a polemiát a »Csecsemő keresztyén« kiadása idézte elő, melyre Hajnal Mátyás »Kitett czégér« czim alatt de névtelenül kiadott munkával felelt. Ugyan: ennek a tollharcznak felidézésében nagy része volt a »Kitett Czégérnek,« de az annak csak egy episodját képezte. Első felidézői e hittani polemiának azon vitatkozások voltak, melyeket 1638-ban s 1639-ben ünnepélyes alkalmakra adott udvari ebédeken protestans és cath. papok s professorok folytattak. Ezen vitákon a fejedelemasszony is részt vett, s utóbb »Mózes és a próféták« czim alatt egy bibliai anthológiának kiadásával a Nova Transilvanica megjelenésére alkalmat adott. E gunyirat tartalmából csak annyit ismerünk, mennyit Kazy II. k. 54 l. közöl, de az a kevés is igazolja Rákóczy elkeseredését.

Az alább következő levelek a két összefüggő polemia történetéhez becses adatokat szolgáltatnak.

I.

1640. jul. 19.

Generose Domine amice stb.

Áldja meg isten kegyelmedet minden jókkal. Én is bánom, hogy utamban szembe nem lehettem kegyelmeddel, nem tud-

ván az kegyelmed közel létét. Az könyv dolgát az mi illeti, ő felsége az mint ajánlotta az fejedelemnek magát, consularni akar ő nagysága böcsületinek, és im most expediáljuk az leveleket az vármegyékre. Az autorának is alkalmasént végére mentünk, annak is érkezik galibája, im szintén in opera vagyunk mind az két dologban. ¹⁾ Kereszturi az minemű könyvet kibocsátott, ²⁾ nemcsak mocskos, rut, de classicum cavit, rebelliot hirdet az lévita felesége példáival, mit érdemel azért az ilyen ember? Nem jól esett az könyvnek írása errül az részrül, de rosszabb az felelet, az ki sem urunknak, sem egyházi rendeknek, sem egyebeknek böcsületit nem kéméli, hanem rutul mocskolja, kinek nem kellett volna lenni, még pedig olyan libere et apposito nomine. Itt mi Bécsben mégis készülünk visszaverni az svecusokat, immár az herczeg megszállotta Olomucot, husz ezer embere vagyon, több is annál, oly szép had, az kinél nem lehet szebb; még husz ezer ember megyen mellé két hét alatt, leszen két annyi mint az ellenség és több is, kiknek adjon isten jó szerencsét. Én reméllem mindezek alatt is az tumultusok alatt, hogy hamarébb meg leszen az békesség, hogysem az emberek reméllenék, az keresztyénségben. Ázsiák felől sok külömböző híreket hoznak, kérem kegyelmedet, irjon valami bizonyosat, ha értett. Az mely száz tallérral adása maradott az fejedelem azelőtt az ökrök hajtásáért, én rajtam veszik meg; kegyelmed megigérte, de még el nem érkezett, kérem kegyelmedet, ne feledkezzék el róla. Tartsa isten stb. Viennae die 19. julii 1640.

G. D. V. servus addictissimus

Georgius Lippay,
episcopus agriensis mp.

(Eredeti je a m. k. kamarai levéltárban.)

II.

1642. apr. 11.

Georgius Rákóczy Dei Gratia Princeps Tranniae sat.
Generose fidelis nobis dilecte, Salutem et gratiam nostram.

¹⁾ Az itt említett munka a »Kitett czégér« s annak szerzője Hajnal Mátyás jezsuita.

²⁾ Ez a Felserdült Keresztyén, melyre megjelenési évül 1641. van ugyan nyomtatva, de mint látszik jóval korábban látott világot.

3. Apr. praesentis nekünk irt Kglmed levelét elvöttük; a Debreczeni uram által tött insinuatiókra való kglmed censuráját látjuk, s az mint kglmed is írja tetszését, elhittük mi is azt, nem leszen haszna, de csak elvégeztük magunkban, hogy in omnem eventum megtaláltassuk császár ő flgét felőle, vagy tesznek satisfactiot kívánságunkra, vagy nem. Kicsoda legyen authora, talám idővel kinyilatkozik, mi is inkább elhittük, ugy leszen az mint az kglmed elméje járja. A Janczyovith uram fizetését megparancsoltuk praefectus uramnak, megadja. Cui in reliquo etc. Datum in arce nra Fogaras die 11 Mens. Aprili Ao 1642.

Kivül: Ad D. Georgium Csernel 11 Apr. Fogarasino datarum correctarum par.

(Minuta Rákóczy saját kezű igazításaival, a m. k. kamarai levéltárban.)

III.

1642. apr. 12.

a.

Illustrissime atque Celsissime Princeps, domine domine Clementissime.

In gratiam stb. Segesvárott 25 martii költ nagyságod kegyelmes parancsolatját ma estve felé adák meg kegyelmes uram, nem értettem, hogy eladja vagy záko(lo)gosétsa (*így*) Forgáchné asszonyom ő nagysága füzéri portioját, holnapi napon irok egy jóakarómnak felőle, kegyelmes uram s nagyságodat informálni sietőséggel el nem mulatom róla, annak is végére megyek, mi formán kötötte Nádasdi uram ő nagysága Devini uramnak maga portióját, ugy tetszik, van valami terminusa, de ha Forgáchné asszonyom kibocsátja maga részét, végezhetni Nádasdi urammal is, tudom Deveni uram alkalmaztatni fogja magát. Aliáné asszonyom ő nagysága procuratoriumát tegnapelőtt hozák ide kegyelmes uram, csak arról resolválja ő nagysága magát, ha vett-e el szegény Alia uram valami obligatoriákat in sortem exolutionis (*így*) illius debiti Hédervári uramtul, ha azt fogja irni ő nagysága bár csak énnékem, arra felelt csak minapi extraordinarián is Eszterházy Pál uram ő nagysága, hogy mindjárt megadhatja azt a pénzt Hédervári urammal, mert hogy fizessen is Hédervári

uram, adóslevelei is oda maradjanak, injuriája volna, azt mondja; én nem remélem, hogy adott volna valamit affélét Hédervári uram, azért csak conscientiose recognoscalja egy missilis levelében azt ő nagysága, szinte elég lészen, nem kell procreator levél is, az mit Eszterházi uram assecuralt, egyébaránt is az regalisok már kinn levén Posonba, haszontalan az procuratorium, minap intimalta vala kegyelmesen azt nagyságod, hogy kijött ő nagysága Magyarorszában s informalni fog, csak azt vártam eddig is, Eszterházi uram is csak azt várja. Ezöst s arany választó eszköz felől irok kegyelmes uram Jáncsovít uramnak, az signaturát is oda köldem. Balanna uram megmondta vala énnekem, hogy köldett olyan könyvet nagyságodnak, elég forog az emberek közt, nihol szaggatják is, de sok helyen megtartják. Nádasdi uramnál is van megént egy, nálam is egy, igen szükséges azt megtartanom, egyébaránt periculumban eshetném. Pápista uradta, kiről minap emlékeztem vala nagyságodnak, nehezen bontatja (igy) meg az autorokot, sokan vannak hozzá az mint beszélük, ki fog tetszeni mindjárt az ő fölsége resolútiójából, ha csak alacsony ember dolga-e? Hánon sem tett közel is oly gyalázatot Dávid legatusán, minemő ez nagyságtokon, reménleném ő fölsége el nem szenved, úgy is vagyok informatus, idének előtte nem akar semmit cselekedni, az okért mert perpostera excusatio solet esse nonnunquam manifesta sui accusatio. Tartsa isten stb. Datum in Hanzlikfalva, 13 aprilis Ao 42 (igy).

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae humillimus fidelis ac servitor

Andreas Bogadi.

Külczim: Illustrissimo atque Celsissimo Principi ac domino domino Georgio Rakoczi stb.

Kivül: (I Rákóczi György kezével) 28 aprilis 1842, Keresztfalva, 9 órakor reggel.

(Az aláhuzottak titkos irással.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

6.

Illustrissime atque Celsissime Princeps stb.

In gratiam stb. Ma bocsátám el házamatul kegyelmes uram Dalmadi uramat, azonba hozák az nagyságod kegyelmes parancsolatját, mely Berethalomban költ 23 martii, nagyságodnak alázasosan könyörgek, mint kegyelmes uramnak, ne nehezteljen nagyságod reá hogy ennyi ideig kellett itt késni neki, kintelen volt véle, mert hirtelen nem végezhetett mostoha anyjával. Piccolomini állapotja nem úgy történt vala kegyelmes uram, az mint akkor hirdették, csak előjáróját, ugmint Speraiter fegyveresit verték vala föl három most (igy) Saxoniában Mantzfeld alatt (mivel Leopold herczeg ő felsége azt megszállotta vala) Königsmark véletlenül reájok menvén elverte alóla s kárt tett az ő felsége hadában, sőt azután is volt valami victoriájok az svecusoknak, de még circumstantiáit nem tudom, az ő felsége hada már Csehországban nyomakodott, Leopold herczeg ő felsége Bécsbe jött. Az török tracta noha végben ment, de szerencse ha állandó lesz az végezés, nem régen is csauz jött vala Palatinus uram ő nagyságához tracta után panaszolkodni; viszont törökre is panaszolkodnak hogy végezés után rablott volna Battyáni uram ő nagysága jószágában. Három ezer lovast fogadnak most palatinus uram ő nagysága számára, mi végre, még nem tudom.

Palatinus uram ő nagysága bucsuzik kegyelmes uram az vármegyéktől is, el is köldezte az leveleket, praetendalvan beteges és törődött állapotját; ő felsége bizony dolog másra fogja magyarázni, nem hittem volna, ily extremumra menjen ő nagysága ipso facto, noha sokszor mondta ő nagysága, hogy megcselekeszi. Ha az aránt is valami változás léssen, szerencse ha csak palatinalis locum tenens (propalatinus) felől nem fognak az emberek tractalni; ugyanazt írja ő nagysága többi között, hogy más Palatinusrol gondolkodjanak, instructiot is a végre adornáljanak jövő országgyűlésére. Az uj keresztyén kertészeket ledniczei szegény emberek vitték el kegyelmes uram, tiz forintig adott költséget az tisztartó kertészek számára Szobodistyátul fogva Sárosig, szekeresnek semmit sem adott, arra az jószág contribuált, kettő volt az szekér, egyen el nem vihették őket mind az két szekérré bár csak husz forintot méltóztatnék nagyságod rendelni, contentusok lesznek vele, noha Rownáról Szobq.

distyára jártak érettek, s még más két szekeren Sárosra vitték őket. Az szerencsés electionak kegyelmes uram bizony itt sok ember eről, pápista renden valók is merem írni nagyságodnak nagyobb részént, az kik eleitől fogva nem jóakarói voltak nagyságodnak, azok felől nem felelhetek, tudom is hogy voltak olyanok, noha nem esmérem őket. Igen elterjedett itt is kegyelmes uram az rosz mocskos irás, csaknem minden szegletben emlegetik és discuralnak felőle, prophetalnak is sokan, s az olyanok bizony igen busulnak is rajta s szidják az autort, k e n n y ő a z t k i k e r e s n i c s a k a k a r j u k, igen igen méltán requiralja ő felségét nagyságod érette, b ő n i s v o l n a e l h a l l g a t n i, bizony szántalan gonosz is jönne ki belőle. Tartsa isten stb. Datum in Hanzlikfalva 12 aprilis Ao 1642.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae humillimus fidelis ac servitor

Andreas Bogadi.

Az ország gyölését pro 29 maji publicálja ő fölsége kegyelmes uram, már pozsonyi kamarán vannak az regalisok.

Külczim: Illustrissimo atque Celsissimo Principi ac Domino Domino Georgio Rakoczi stb.

(Az aláhuzottak titkos irással)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

IV.

1642. máj. 13.

Illustrissime atque Celsissime Princeps, domine domine Clementissime.

In gratiam stb. Bécsbe kegyelmes uram azután, hogy onnét irtam vala nagyságodnak, két rend-e-beli kegyelmes parancsolatját vettem nagyságodnak, meg ma kettőt, itt Rownán levén Klobucsiczki urammal edgyött, praefectus uram ő kegyelme bizonyos instructiója szerént való némely dolgoknak eligazitása kedvéért. Tegnapelőtt érkezénk csak házamhoz ő felségétől s tegnap ide jöttünk, lesz még itt holnap késésünk kegyelmes uram, kiváltképen lizsai határ kedvéért, arra ki kell mennünk, certificalván róla az brundói udvarbirót is. Interim az ő felségek leveleit im elküldtettem nagyságodnak. Klobucsiczki uram fölmenvén s Pa-

takra érkezvén, onnét jobb alkalmatossággal s bővebben is fogja nagyságodat informálhatni. Doctorhoz itt kegyelmes uram nem levén bizodalمام, kértem megholt jubilér öcsesét, hogy írna Norimbergába s Ulmába valami jó tudós és expertus felől, örömet föl is vállalta s rövid nap informált is felőle, igen esméretes oda be, interim az mint azelőtt is alázatosan intimaltam nagyságodnak, be megyen az doctor Heffer, ha nagyságod kegyelmes akarolja az fog lenni; reá izentem Millerre, hogy nyakon kötem, ha be nem megyen, cancellarius uram is ő felségének megjelentette az aránt az nagyságod sérelmét, az mely jegyzéseket köldött vala nagyságod, maga keze írása levén doctor Milleré egyike, megmutattam cancellarius uramnak ő nagyságának, megént hozzám vettem az nagyságod kegyelmes parancsolatja szerént. Cancellarius uram fölmegeyen Jászóra, tegnap indolt Bécsből meg. Ő fölsége is fölkészöl imperiumban, szent Márton napjára halasztván az ország gyűlését itt Magyarországnban. Főzér eladása felől reménlem Klobucsiczki uram informálhatni fogja derekasan nagyságodat, ha Patakra megyen, csak holnap is leszen derekas információnk ugyan itt felőle. Aliáné asszonyom ő nagysága miként informal, ottan vég leszen azt reménlem abban is az dologban. Arany választásra való öszkezek felől Bécsből is irtam vala nagyságodnak. Morvai juhok megvételére is gondot viselek kegyelmes uram, mennél hamarébb lehet; már most csaknem késő az olyant vásárlani, mindazáltal talám szereshetek vagy százig, nem is kell sok egy elsőben, mert megfogyatkozának pascuatioból is, azután meg is halhatna feles benne, ott benn is kár lehetne benne, mert nem minden földén szeretnek járn, hanem megpróbálván az helyt elsőben, ha kevesesnek meg nem árt, kennyő kegyelmes uram azután többet is szerezeni hozzá. Rossko 22 puskát csinál szent Bertalan napig, arra felelt, többet nem vállalhatott magára. Rezet nehéz szerezeni kegyelmes uram, mivel idegen embernek is adták az bányát, mindazáltal szorgalmatosan viselek arra is gondot. Az ellenség hada Slesiában van kegyelmes uram, nem kicsin erővel, Nagy-Glogot megvették, azt hallom Glaczkot akarnák megszállani Csehországban való passus kedvéért. Magyar lovas fogadásra van szöksége kegyelmes uram ő fölségének, azt tartom oda be fordéjtják őket, az idő megmutatja; volt oly szó is, hogy Forgács Ádám uram ő nagy-

sága megyen be vélek, de még az bizonytalan; p a p l o c u m e n t e n e n s nem volna jó kegyelmes uram, isten oltalmazza attul az e v a n g e l i c u s o k a t, de bizony az mostani állapot is e l é g n e m j ó. Uj keresztyén kertészt még kérek, de bizony nehezen adhatnak, erővel is adni kellett ezelőtt egy felé is, más felé is, eléggé panaszkodnak róla. Az órácskák mégsem készek kegyelmes uram, noha eléggé sollicitálja őket Jancsovít uram, azzal menti órácsináló magát, hogy ő felsége számára való munka miatt (melyet el nem mert halasztani) ennyire haladott megcsinálások. Boldvai uramat Nagyszombatnál találtuk Klobucsiczki urammal, már informáltuk vala Jancsovics uramat, miként procedaljon és elmenjen Bécsbe ő kegyelmével, magunk vissza nem térhettünk, itt is sok igazítás levén, némely vármegyék okai, hogy oly későn indolhatott meg, örömet tovább is várakoztam volna ő kegyelmére házamnál, de mivel az tanács urak Bécsbe voltak, nem akartam azt az alkalmatosságot elmulatni, kiváltképen a z m o c s k o s k ö n y v r e nézve, mely dolgot miként proponáltam legyen szóval ő fölségének, írna is cancellarius uramnak miként adtam be, ez inelusakból kegyelmesen megfogja érthetni nagyságod; nem veszik tréfára egyáltaljában az emberek azon dolgot. Aszalai urammal megalkodott kegyelmes uram Balling János uram ő kegyelme, harmadfél száz tallért ad ő kegyelme, és főembernek való paripát, de csak munkácsi házért, az praedium nagyságod számára birattatik, s ha nagyságod megcontentaltatja arról, capitalis summához irattatik az is idő jártában, ha kiváltásra menne donatio szerént az dolog. Wladika felől bőven informáltam cancellarius uramat ő nagyságát, azon könyörög, nagyságod vetetné be megént, noha pápistává lett, én azt mondtam ő nagyságának, hogy csak batkók is agyon vernék, mivel elhagyta hitit. Herczegnek szóló nagyságod levelét ő nagyságának adtam, utána küldi Venczebe s inteni fogja, hogy mód nekől való praetensióknak békét hagyjon, arestumtul ő felsége ditióban nem kell tartani kegyelmes uram. Én azt mondtam cancellarius uram ő nagyságának, hogy nagyságodnak könyörgeni fogok, engedné oda az gyémántot nagyságod Catarina fejedelem asszonynak, csak az quietantiát (kivel tartozik is de jure) adja vissza; reá felelt arra is, hogy persvadealni fogja, s ha az nem succedalna, ily

mód is lehet az dolog eligazításában, hogy nagyságod két embert küldjen Erdélyből bár valamely helyre akar Cassa tájára, Herczeg is kettőt fogjon s úgy is igazodjék el az dolog. Tartsa isten stb, Datum in Rowna, 13 maji Ao 1642.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae humillimus fidelis ac servitor

Andreas Bogadi mp.

(A z aláhuzottak titkos irással.)

(Eredeti a m. k. kamarai levéltárban.)

V.

1642. máj. 19.

Serma Caesarea Regiaque Mtas

Dne Dne Clmtme

Fidelium humillimorum meorum servitorum etc.

Nudius tertius Mti Vrae quaedam puncta, de Transylvanicis rumoribus, debita cum reverentia in scriptis obtuleram: quorundam eorum, qui de rndis patrib. societatis Jesu sparguntur, verificationem in ipsa Transylvania typo mandatam, heri accepi. Quam Mti Vrae Caesae praesentandam humillime duxi, ut quemadmodum principis Transylvaniae erga religionem catholicam ex ea animadversi potest affectus, ita etiam in reliquis rumoribus de ejusdem principis intentione Mts Vra Cra sapienti suo iudicio iudicare valeat. His eandem Sermam Cram Rgque Vram Mtem divina protectioni etc. Datum Viennae 19. may 1642.

Sermae Crae Rgque Mtis Vrae

humillimus ac perpetuus subditus

Ioannes Druget de Homonna

Comes mp.

Külczim: Smae Romanorum Imperatori ac Regiae Mti

Dno Dno mihi Clmtmo.

(Eredeti, a m. k. országos levéltárban.)